

ressò mont-rogenç

EL SEGLE XIX, UN TEMPS CONVULS

16: REGNAT D'ISABEL II. UN NOU INTENT CARLÍ, LA "ORTEGADA" (1851-1860)

Martí Rom
www.martirom.cat

26-03-2021

Després de la Segona Guerra Carlina (1846-1849), també dita dels "Matiners", hi ha una Espanya relativament pacificada. Malgrat tot, a l'inici de la dècada dels anys cinquanta, continuen havent-hi petits grups que actuen potser més propers al bandidatge que a la reivindicació política. Si anem una mica enrere, recordarem que amb la fugida a Anglaterra del general Baldomero Espartero (juliol de 1843), es posa fi a la política d'esquerres que defensaven els liberals progressistes i s'inicia un període on els liberals moderats, propers als conservadors, tindran el poder. Això coincideix amb la declaració de majoria d'edat d'Isabel II (8 de novembre de 1843). Ramón Maria Narváez seria el president del govern. S'inicia el que es coneix com la "Dècada moderada" (1844-1854). Espanya es declara un estat confessional i es restableixen les subvencions a l'Església. Això du, al 1851, al Concordat amb el Vaticà.

Acabada la Segona Guerra Carlina, el seu cabdill Carles VI, comte de Montemolín, es va casar, el 10 de juliol de 1850, amb Carolina de Borbó, germana del rei Ferran de Nàpols i filla de la infanta Maria Isabel, germana de Ferran VII. Igual que la reina Isabel II s'havia casat amb el seu cosí germà Francisco de Asís de Borbó, el candidat carlí ho feia també amb la seva cosina germana. Aquesta Carolina de Borbó també era cosina germana d'Isabel II. Tot quedava en família.

Aquella Constitució de 1845 establí un model, de les Corts, de dues càmeres, Congrés i Senat, que es renovarien cada cinc anys. Sols podien votar els que acreditaven rendes de més de 400 rals i per ser elegit s'havia de justificar més de 12.000 rals. Això feia que sols podessin votar el 0,8 % de la població, unes 100.000 persones a tot Espanya.

El 1850 i 1851 es produeixen dos intents infructuosos d'envair Cuba per part de forces independentistes encapçalades per Narciso López. Aquest fou qui va crear la bandera cubana. El segon, es fa el 12 d'agost de 1851 i després d'algunes topades, Narciso López seria executat a garrot vil l'1 de setembre a l'Havana. L'ordre la va donar el Capità general de Cuba, Manuel Gutiérrez de la Concha, aquell que havia estat Capità general de Catalunya durant la Segona Guerra Carlina.

Al "Diario de Barcelona", del 23 de setembre de 1851, hi trobem una crònica de la Festa Major: *"Nos escriben de Montroig que en los días 7, 8, y 9 del corriente mes, en honor de San Miguel y de las Santas Reliquias, festejaronse dichos patronos con las danzas de*

Valencianos. Moros y Cristianos y Rosaura¹, los cuales recorriendo las calles de la citada villa, reanimaron el espíritu público. En los días 7 y 8 hubo procesión, y al anochecer del 4º se elevó en la plaza un Mongolfier² de 40 palmas de altura, en cuyo perímetro se leía perfectamente por las grandes dimensiones de las letras: Los niños de la escuela pública de Montroig. Hinchado con mucha facilidad, fue despedido y subiendo magestuosamente, recorrió el espacio N. a S. unos 20 minutos. Según informes, fue construido y costado por los mismos niños, de sus ahorros dominicales. Inútil es manifestarles que las funciones religiosas fueron celebradas con pompa que permite la población, y al tercer día dirigióse el Ayuntamiento, con las referidas danzas, a la ermita de la Virgen de la Roca en donde se celebró el divino oficio y sermón, como todos los días, esmerándose toda la población en agasajar a los forasteros que honraron su fiesta...”. Deuria ser tot un espectacle veure per primer cop com un globus s’enlairava al bell mig del poble.

Com havia passat anteriorment, els trasbalsos de la política francesa afectaven l’espanyola. Del 1848 al 1852, a França, hi havia la que es coneix com la Segona República, on el president era Lluís Napoleó Bonaparte, fill d’un germà del famós Napoleó. El 2 de desembre de 1852, França es va declarar imperi i, seria dirigit, fins al 1870, per Napoleó III. Seria el darrer monarca de França.

Aquests successos fan que, un altre cop a Espanya, es suspenguin les Corts (durant un any). Això va comportar cedir més drets a la corona. Quan es van tornar a obrir, desembre de 1852, es va intentar fer una nova Constitució de caire més absolutista; però la gran oposició popular ho va impedir. Sí que es faria, el 1857, una llei que atorgava als senadors el caràcter hereditari i vitalici. Serien uns anys de “pronunciamientos” infructuosos: militars que es revoltien i tornen a revoltar-se i cap vegada aconseguen el suport necessari per a un canvi polític. També hi ha alguns aixecaments populars a Barcelona, València, Valladolid...

Anant un xic enrere, cal citar que el 4 de febrer de 1851 es fa a Reus la primera vaga coneguda, la dels teixidors. El motiu fou la rebaixa dels jornals de les fàbriques de teixits de cotó Canals, Pàmies i Huguet.

Un altre motiu de preocupació és l’aparició d’una nova malura que afectava greument les vinyes. Era el conegut com “oídium Turkery”. Rebia aquest nom pel qui fou el seu investigador. Explica la “Gaceta de Madrid”³, del 16 d’agost de 1858: “*Mister Tucker descubrió por primera vez los síntomas de esta enfermedad en sus invernáculos de Márgate, cerca la embocadura del Támesis... Este malhadado descubrimiento tuvo lugar en la primavera de 1815... En 1847 y 1848 apareció en los alrededores de París... En 1851 y 1852 fue cuando el mal tomó colosales proporciones, y se extendió con alarmante rapidez al Sud y Sudeste de la Francia; y en Cataluña, en los puntos litorales de las provincias de Barcelona y Tarragona, mayormente en los territorios de Cambrils, Montroig y Viñols...*”. El mont-roigenc Josep Savall Ferrando ens fa una detallada descripció: “*Un desastre gran vingué pera las viñas l’any 1852; se presentà*

¹ Vegeu el text “Ball de coques, d’altres balls i castells (en diaris antics)” del llibre “Mont-roig: esberles d’un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 417.

² Els globus Montgolfier duen aquest nom pels dos germans que el van inventar. Varen fer la primera demostració pública el 4 de juny de 1783; després ho van provar posant-hi animals (ovella, gall...). Finalment, el 21 de novembre del mateix any, es va fer el primer vol amb persones.

³ Era el “Boletín Oficial del Estado” (B.O.E.) de l’època.

l'enfermetat criptogramica oídium (malura), que fins a las hores era una enfermetat desconeguda... Observaren que els ceps de las vores dels camins estaven poc atacats, degut a la miqueta de pols quels cubrian, y aixís totom s'afanyava a procuràs pols pera empolvarlos... Al cap de cinc o sis anys se descubrí el remey radical del sofre que fou aplicat a les poques viñas que restaven en vida... Cuant es moriren las viñas... els anys 1853 al 60, el nostre poble quedà molt empobrit perquè casi bé no més se collian garrofes i això feu que'ls homes obrissin els ulls pera buscà un altre horitzon pera guañarse la vida. Se construiren las mines pera regà las terres... Pel motiu d'aquestas aiguas se plantaren avellanés que antes no n'hi havia casi cap... Val mols mils de duros lo que produïa el regadiu del nostre terme com son pataques, cereals, avellanes y verduras de totes clases...⁴. Sens dubte fou un terrible sotrac econòmic.

A l'agost de 1852, hi ha una nova quinta per anar al servei militar. A Mont-roig tan sols hi consta Francesc Aguiló Martí ⁵. Havíem trobat un Francesc Aguiló “pròfug” a la quinta del 1850.

D'aquests primers anys cinquanta del segle XIX, tenim algunes notícies relacionades amb Mont-roig. Hi ha un fet delictiu publicat al “Diario de Barcelona”, del 24 de desembre de 1852: *“La escuadra de Riudoms capturó en la noche del 5 y en la Villa de Monroig a José Aguiló y Miguel Saball (a) Potabach, naturales y vecinos de la misma, por creerles cómplices en cierto robo y asesinato, y tenerlos reclamados el Sr. juez del partido de Reus, a disposición del cual fueron puestos...”*. No sabem el motiu.

A la quinta del 1853 hi havia 10 mont-roigencs⁶: Antoni Puñet, Pere Subirach Piñol, Francesc Fortuny (“inútil”), Joan Blanc Martí (“inútil”), Josep Roger Bargalló (té com a substitut a Pere Martorell), Miquel Martí Valls, Isidre Martí, Josep Maria Estany Boronat, Joan Mariné Arnal i Jaume Savall Vidiella. Hi havia 2 inútils i una substitució.

El 1853, el mont-roigenc Agustí Sardà Llaberia, amb disset anys va a Madrid a estudiar les carreres de Magisteri Superior i Dret. Havia nascut a Mont-roig el 19 de setembre de 1836 i moriria a Madrid el 5 de març de 1913⁷. Seria un important pedagog i polític republicà del últim terç de segle i inicis del segle XX. Fou el que va aconseguir, juntament amb el mestre Emili Soler i Fors, les noves escoles públiques de Mont-roig, les que estarien als baixos de la (també) nova Casa de la Vila a la Coma (ara Casa de Cultura Agustí Sardà).

En una reunió de la “Academia de Ciencias Naturales” es va tractar aquella malura que feia uns anys afectava les vinyes, el “oídium Turkery”: *“Así pues, vemos que, en Priorato, donde casi la mayor parte es terreno de transición, y en cuyo suelo existe notable cantidad de bases alcalinas, viéndose bastante feldespato. apenas se ha hecho sentir la enfermedad; mientras que en cierta parte del campo de Tarragona, sobre todo en Montroig, Viñols y Cambrils, en que las circunstancias del suelo son distintas, tres años ha que pierden la cosecha por completo; sobre todo en el primer pueblo...”*⁸.

⁴ “Josep Savall Ferrando i una història de Mont-roig” de Glòria i Josep Maria Savall Solé (Centre d'Estudis Mont-roigencs, Onada Edicions, 2009), pàg. 88.

⁵ Aquesta informació procedeix de l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona.

⁶ Aquesta informació procedeix de l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona.

⁷ Vegeu el text “Agustí Sardà Llaberia: pedagog i republicà” del llibre “Mont-roig: esberles d'un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 149.

⁸ “Diario de Barcelona” del 16 de gener de 1854.

Al maig de 1854 hi ha una nova quinta per anar al servei militar. A Mont-roig són 13 persones⁹: Carles Blay Sangenis, Josep Bargalló, Josep Capafons (“*inútil*”), Joan Tost Marcó, Pau Martí, Josep Fraga Marcó (“*inútil*”), Miquel Vila Pascual (“*inútil*”), Pere Pujadas (“*inútil*”), Jaume Bargalló Boronat (“*pendiente de curación... entra en caja*”), Miquel Prous Mariné, Joan Baptista Anguera, Antoni Pellicer i Josep Pascual. De 13 sols n’hi van anar 9.

Al juny i juliol de 1854 hi ha aldarulls a Barcelona i Madrid. A la reina Isabel II no li queda més remei que cridar el liberal progressista Baldomero Espartero, Duc de la Victòria, el general que va guanyar la Segona Guerra Carlina, per encomanar-li la formació d’un nou govern. Aquest, nomenarà el general Leopoldo O’Donnell, liberal moderat, com a ministre de la Guerra. Comença el “Bienni progressista” (1854-1856). La coexistència entre un liberal radical i un de moderat fou difícil. Actuaven en línies oposades, el primer cercant un liberalisme més avançat i europeu i, en canvi, el segon estava més proper al conservadorisme, a la protecció de l’Església. Durant aquest curt període, es restitueix la Milícia Nacional que havia estat abolida pel govern de Ramon Maria Narváez. També es promulga la Llei General de Ferrocarrils (1855), mitjançant la qual, s’establí la participació de bancs i societats de crèdit. El ferrocarril seria un element important per potenciar el desenvolupament comercial i industrial d’Espanya.

Sobre el restabliment de la Milícia Nacional hi ha una notícia de “El Barcelonés”, del 5 d’agost de 1854, relacionada amb Mont-roig: “*La junta provisional de gobierno se ha ocupado en la sesión de esta noche de la organización de la Milicia Nacional... y que va a proceder al alistamiento de las personas que deben formar el primer batallón de dicha milicia ciudadana, sin perjuicio de las rectificaciones que deban hacerse en su organización... Entre tanto atendida la escasez de fusiles de que puede disponer, y en vista de que ha tenido que remitir a algunos puntos armas por haberse presentado ya en ellos partidas de gente armada, como ha sucedido en el pueblo de Montroig; ha resuelto distribuir, con preferencia armas a los liberales de los pueblos indefensos para que puedan rechazar la agresión de los carlistas y salvar las vidas de sus familias y sus propiedades de la rapacidad de los propios carlistas que a toda costa quieren encender otra vez la guerra civil...*”. Dèiem que en aquests inicis dels anys cinquanta continuaven alguns petits grups armats actuant pel territori. Aquí tenim el cas de Mont-roig: “*haberse presentado ya en ellos partidas de gente armada...*”.

Aprofitant aquests fets, a l’agost de 1854, tornen a haver-hi alguns intents d’aixecaments carlins a Pamplona, Valladolid i Morella i algunes petites partides a Àlaba i Sòria. Ramon Cabrera, el “Tigre del Maestrat”, el gran cap de les passades guerres carlines, estava al darrere d’aquests moviments. Es van acabar amb alguns afusellaments. El fet més rellevant és la insurrecció de forces carlines a l’Aragó del 23 al 27 de maig de 1855, també sufocada per l’exèrcit. També a Catalunya va tenir repercussió aquell intent d’iniciar una nova guerra civil. Per ordre de Ramon Cabrera, alguns dels caps carlins exiliats al sud de França van tornar a les armes. Marcel·lí Gonfaus, dit “Marçal”, va entrar amb 150 homes per Requesens (Alt Empordà), prop de La Jonquera. Aviat seria derrotat i afusellat. El cap carlí de la passada guerra Josep Borges, dit “Borgetes”, també amb uns 150 homes, va moure’s per les muntanyes de

⁹ Aquesta informació procedeix de l’Arxiu [Històric](#) de la Diputació de Tarragona.

Lleida, aconseguint alguna victòria que li va permetre obtenir armament. Però les condicions d'aquella lluita el van fer exiliar-se de nou.

També hi va alguna acció a la demarcació de Tarragona, on hi va participar la milícia de Mont-roig. En el "Diario de Barcelona", del 16 de juliol de 1855, hi tenim una informació del 14 de juliol: "*Sabemos que habiéndose presentado en el término de Garcia una facción do 10 o 12 hombres armados, el comandante militar de aquel punto ha dispuesto salga toda la fuerza del ejército en su persecución, y el comandante del 2º batallón de cazadores de Milicia nacional de esta provincia, D. Rafael de Magriñá, ha dispuesto que los nacionales de Mora la Nueva, Molá¹⁰ y Bellmunt salgan en su persecución, como se ha verificado. También se han puesto en movimiento los nacionales de Montroig, Vilanova de Escornalbou y Falset...*".

El 18 de juliol de 1855, també van entrar a Catalunya els germans Tristany, Rafael, Francesc i Ramon; aquests també eren uns rellevants caps carlins de l'anterior guerra. Vist el poc interès que hi havia en iniciar un nou conflicte a la província de Barcelona, el 14 d'abril de 1856 van haver de tornar a França. Antoni Tristany va morir en una acció a Pinós (Solsonès).

"En... 1854 invadi la epidemia del colera-morbo a tot lo Regne de España. Desde... any 1834 en que esperimentaren aquest espantós mal las Ciutats de Barcelona, Valencia, Tarragona y alguns altres pobles del Principat, nos tingue noticia de que en ningun punt de España se patir la horrosa malaltia, y despues de 20 anys, presentantse primer en Galicia aná estenense de tal manera per tota la Peninsula que apenas hi hagut poble, per insignificant que sia, que no havia esperimentat aquest asot de Deu... En Valls, Cambrils, Torredembarra, Vilafranca del Panades. En aquestos punts lo colera feu molts estragos. En Cambrils poblacio de 2.700 animas moriren 202 personas en menos de 15 dias..."¹¹.

L'agost de 1854 apareix el còlera. També havia passat en plena Primera Guerra Carlina, a l'agost de 1834. Vint anys després torna a estar en perill la població. A Reus: "*Sorgí el perill del còlera. La primera referència és del 18 d'agost (de 1854)... El dia 4 (de setembre), l'alcalde reuní els primers contribuents per demanar-los diners per a donar feina als obrers en atur... L'epidèmia fou confessada a Reus el 18 de setembre i es donà com a liquidada el 30 del mateix mes després d'haver provocat 357 morts...*"¹². Va produir 230 morts.

Haviem vist que la Reina Maria Cristina havia pogut tornar a Espanya el 1844. Aleshores, es va dedicar als tèrbols negocis d'estat; els principals relacionats amb el comerç de la sal, del ferrocarril i el comerç d'esclaus negres. Poc a poc, va anar guanyant-se l'enemistat de tothom i el 1854 va haver de tornar a marxar d'Espanya. No tornaria fins al 23 de maig de 1876, amb el retorn de la monarquia, l'ascens al tron del seu net, Alfons XII. La Reina Maria Cristina moriria el 22 d'agost de 1878.

¹⁰ El Molar.

¹¹ "Llibre de notes, 1734-1864" de la Catedral de Tarragona. Del text "L'epidèmia de colera a Tarragona l'any 1854-1855" de Josep M. Sabaté Bosch i Julio Quilez Mata, "Gimbernat. Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut", vol. 24 (1995).

¹² "Comportament polític i actituds ideològiques al Baix Camp: 1808-1868" de Pere Anguera (Associació d'Estudis Reusencs, 1983), pàg. 122.

El 10 de març de 1855 moria a Trieste, llavors formava part del imperi austríac, aquell pretès rei Carles V dit “Don Carlos”. Tenia 67 anys. Anteriorment, comentàvem que el 18 de maig 1845 havia abdicat en el seu fill Carles Lluís (Carles VI), dit comte de Montemolín.

A la “Gaceta de Madrid”, del 21 de juliol de 1855, en una carta adreçada a Baldomero Espartero, duc de la Victòria, hi trobem un mont-roigenc: *“Los Milicianos Nacionales del tercer batallón de cazadores de la provincia de Tarragona, representados por los Jefes que suscriben, tienen el alto honor de dirigirse a V. E. ofreciéndose del modo más franco y decidido a sostener el orden y respeto a las leyes, secundando las elevadas y patrióticas intenciones... La Milicia Nacional de los pueblos de la montaña del campo de Tarragona que forman el tercer batallón antedicho, noticiosa de que en la actualidad han pasado la frontera algunas partidas, carlistas, y tal suceso coincide con algunos desordenes acaecidos en Barcelona y otras poblaciones. de aquella provincia, ofrecen a V. E. su leal y decidida cooperación para combatir y hacer guerra sin tregua ni descanso a los enemigos de la libertad. Díguese V. E. aceptar las patrióticas inspiraciones de unos liberales que, acostumbrados mil y mil veces a batirse con las huestes carlistas durante la fratricida guerra pasada, sabrán en lo presente morir en defensa de la libertad...”*. Un dels que firmen és “el Capitán de la segunda” Joan Martí, de Mont-roig. Aquest deu ser Joan Martí Aguiló que seria alcalde del poble del 1869 a 1871.

Durant el “Bienni progressista” (1854-1856), en aquell govern de Baldomero Espartero amb O’Donnell, augmenta la conflictivitat social, hi ha revoltes contra el reclutament de soldats, també són anys de salaris baixos i reivindicacions laborals. Mentre O’Donnell preparava un nou partit, la Unió Liberal, que defensava una rellevant presència de l’Església en la vida política, Baldomero Espartero intentava oposar-s’hi amb la Milícia Nacional. El 1856 la greu situació econòmica i l’intent de revolta de València ocasionat pel sorteig d’una nova quinta, fa que la Reina ordeni formar govern al moderat O’Donnell.

El 1856 quedaven unides pel “ferro-carril” Reus i Tarragona, i arribaria a Montblanc el 1863. També a finals de juny de 1856 es va aprovar la línia fèrria Almansa, València, Castelló i Tarragona. Es volia connectar amb la que s’estava construint des de Tarragona a Barcelona i França. La que pujava de València, s’endinsava a la província de Tarragona i anava fins l’Hospitalet de l’Infant però, a partir d’aquí, hi havia el dubte de per on passaria. Hi havia dues possibilitats: una era un recorregut per l’interior (Mont-roig, Reus i Tarragona) i l’altra per la costa (Cambrils i Salou fins a Tarragona). La primera era més adient, doncs passava per Reus que, aleshores i fins la primera dècada del segle XX, era la segona població en habitants de Catalunya. Era un centre importantíssim de comerç i, a més, passava per pobles importants com Mont-roig i Riudoms, que ambdós sumaven gairebé vuit mil habitants. A la de la costa, sols hi havia Cambrils, que llavors solament tenia uns dos mil habitants. Des de Madrid, van decidir per la costa.

He trobat informació del cens de 1857. Diu que Mont-roig té 2.423 habitants¹³, 1.197 homes i 1.206 dones; a més, hi havia 9 “homes transeünts” i 11 “dones transeünts”. La qual cosa dona, 1.206 homes i 1.217 dones. Els solters eren 662 i les solteres 605. Els

¹³ Aquesta informació també consta a “Evolució de la població de fet”, publicada per l’ IDESCAT.

casats eren 491 i les casades 481. Curiosament, els vidus eren 53 i les vídues 131. També hi havia la distribució per edats. En faré un resum. De 0 a 1 any: 30 nens i 40 nenes; de 1 a 15 anys: 403 nois i 382 noies; de 16 a 25 anys: 198 homes i 198 dones; de 26 a 40 anys: 286 homes i 272 dones; de 41 a 60 anys: 214 homes i 248 dones; de 61 a 70 anys: 53 homes i 57 dones; de 71 a 80 anys: 17 homes i 15 dones; de 81 a 85 anys: 5 homes i 2 dones; i de 86 a 90 anys: 2 dones.

Amb els canvis polítics, el nou govern de liberals moderats (conservadors), van arribar els canvis als Ajuntaments. El diari “La Iberia”, del 18 de desembre de 1856 publicava: *“Estos últimos días han sido removidos los ayuntamientos de Montroig, Cornudella, Falcet y algunos otros...”*. Sabem que el 1857 l'alcalde era Josep Solé Pascual¹⁴.

“La Discusión”, diari de Madrid de l'òrbita progressista, publicava una informació el 3 de febrer de 1857 on hi trobarem Mont-roig: *“Las noticias que sobre trabajos electorales tenemos de varias provincias demuestran la previsión que hemos tenido al exhortar a nuestros amigos para que no tomasen parte en las elecciones municipales, ni para diputados a Cortes... Las quejas que recibimos de inclusiones y exclusiones injustas y de ilegalidades palmarias son innumerables; pero donde se ha demostrado más el exclusivismo de los monárquico-religiosos es en la provincia de Tarragona, sin duda porque en esta provincia les era más difícil que en ninguna otra vencer legalmente al partido liberal. Si tuviéramos que enumerar las infinitas infracciones de ley que con este objeto se han cometido en Poboleda, Porrera, Marsá, Falcet, Cornudella y otros pueblos, tendríamos que ocupar todo el espacio que tiene el periódico... pero no podemos menos de enterar a nuestros lectores de un hecho curiosísimo que ha sucedido en Montroig, y que no tiene ejemplo en los fastos de las injusticias electorales. El ayuntamiento de real orden que existe en aquel pueblo confeccionó las listas municipales a su placer y fueron espuestas al público conforme previene la ley. A pesar de haberse omitido en estas listas el nombre de muchos liberales que son electores y elegibles, resolvió el partido disputar las elecciones, y entonces temiendo los desacreditados mandarines una derrota, retiraron las listas y las modificaron de manera, que fue imposible el triunfo de los que representan la mayoría del pueblo...”*.

El 28 de novembre de 1857, la reina Isabel II va tenir un fill. Aquest seria el rei Alfons XII que manaria del 1874 al 1885. Isabel II i Francisco de Asís de Borbó van tenir 12 fills, la majoria morts al néixer o poc després. Sols van sobreviure, a més del que seria el rei Alfonso XII, les infantes Maria Isabel, coneguda popularment com “la Chata”, María Paz i María Eulalia.

Al juliol de 1858, hi ha una nova quinta per anar al servei militar. A Mont-roig, són 8 persones¹⁵: Pau Sabaté Vidiella (“*inútil*”), Josep Benages Arnal (“*exento*”), Pere Llorens Alsina (“*inútil*”), Salvador Gassó Martí, Bonaventura Fortuny, Miquel Perez? Toda, Pere Bargalló Benages i Josep Aragonès Miralles (“*soldado voluntario*”). De 8, sols hi van anar 5, un era voluntari.

Les eleccions del 20 de setembre de 1858, donarien un control absolut a la moderada Unió Liberal. Durant tot aquest període, les eleccions es fan mitjançant el dit “sufragi censatari”, calia estar inscrit en el “cens electoral” i sols ho podien fer els homes majors

¹⁴ “Notícies històriques de Mont-roig del Camp” de Baptista Nogués, pàg. 60.

¹⁵ Aquesta informació procedeix de l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona.

d'edat (amb més de vint-i-cinc anys) i d'un cert nivell econòmic. El poder polític estava en mans d'unes poques persones. El 1857 Mont-roig tenia 2.423 habitants, i sols hi constaven 47 homes en el "cens electoral" de 1857, i 114 en el de 1865. Tenim les dades del cens de 1857. Mont-roig tenia 2.423 habitants, d'ells 1.197 eren homes, dels quals majors d'edat eren 575¹⁶. Aleshores, podem estimar que els homes que, per edat, podien votar eren uns 600. Llavors aquells 47 homes del "cens electoral" del 1857 representaven tan sols un 7,8% del total, i els 114 de 186 eren un 19%. Aquesta era la "democràcia" durant el regnat d'Isabel II.

Un altre fet delictiu relacionat amb Mont-roig, al "Diario de Barcelona" del 18 de novembre de 1858: *"En la mañana de ayer se vio en consejo de guerra la causa formada a los acusados Ramon Sedó (a) Patuf, José Gombau (a) Ruso y Miguel Arnal, ya ejecutados por el crimen perpetrado en el manso de San Ramon¹⁷, y además José Fontjibell (a) Tabola, y José Blanch (a) Barceloní, por robo efectuado a Maria Rosa Oliva (a) la Beata, natural de Montroig. Pide el fiscal para los dos últimos la pena de veinte años de presidio"*.

Era una època de continus pronunciaments militars de tota mena, d'una aferrissada lluita entre les forces conservadores i les emergents forces liberals més radicals. A més, aquell imperi espanyol "donde nunca se ponía el sol", poc a poc, s'anava desmembrant. Les possessions americanes s'estaven independitzant poc a poc.

El Coll de Balaguer sempre havia estat un indret perillós i ple de bandolers. Per exemple, vèiem com a la Segona Guerra Carlina la dita "Venta del Platé", un indret a mig camí entre El Perelló i el Coll de Balaguer, hi era constantment assaltat el correu. Per assegurar la lliure circulació, el 1859, es va habilitar un punt on s'hi estava la Guàrdia Civil. Era la "caseta d'en Tarsà". Estava a la carretera del Perelló i constava de dues torres des d'on es podia vigilar una àmplia zona i també la mar.

Al juny de 1859, hi ha una nova quinta per anar al servei militar. A Mont-roig són 9 persones¹⁸: Joaquim Puñet Gassó ("carta de pago"), Josep Florit Blanch, Ramon Martí Viñas ("inútil"), Ramon Badia ("exento"), Jaume Cortada Soler, Joan Jordi Bargalló ("inútil"), Damià Tost Marcó¹⁹, Esteva Alsina Savall i Miquel Savall Barenys. De 9, sols n'hi van anar 5.

Aquell Josep Fontjivell dit "Tabola", que hem vist que estava encausat pel robatori a Maria Rosa Oliva, dita "la Beata", de Mont-roig, uns deu mesos després seria jutjat a Tarragona per un altre robatori. "Diario de Barcelona", del 9 d'agost de 1859: *"Hoy debía reunirse en dicha ciudad el Consejo de guerra ordinario para ver y fallar el proceso instruido contra José Fontjibell y Esteban Carnicer, acusados del robo verificado en la iglesia de Montroig, en la noche del 23 al 24, de marzo de 1857"*. Recordarem que està parlant de l'església vella²⁰.

¹⁶ Els electors havien de ser, a més d'altres consideracions, majors d'edat. Aleshores era als 23 anys.

¹⁷ S'està referint a l'assalt i homicidi d'aquest mas del terme de Constantí. Vegeu el text "El crim de Constantí de 1857" de Martí Rom publicat al web del "Ressò mont-roigenc", el 13 d'octubre de 2015.

¹⁸ Aquesta informació procedeix de l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona.

¹⁹ El meu besavi patern. El pare de la meva àvia Teresa Tost Puñet, de "cal Petroli", casada amb Miquel Martí Aragonès, de "cal Panadero".

²⁰ Vegeu el text "alguns robatoris rars del segle XIX", de Martí Rom, al web de "Ressò mont-roigenc" del 28 de maig de 2020.

A la “Gaceta de Madrid”, del 17 de setembre de 1859, entre els “Bienes de corporaciones públicas” de la província de Tarragona que es treuen a subhasta hi tenim a *“un molino aceitero, procedente de los propios de la villa de Montroig, sito en la calle de la Coma de la misma y conocido vulgarmente con el nombre de Molí del Oli²¹; tiene una superficie de 13.376 palmos cuadrados, equivalentes a 508 metros 62 centímetros ; linda al N. , S. y O. con dicha calle de la Coma y al E con Pedro Savall y otro; contiene 3 vigas, 3 rodetes, 3 fogañas con sus correspondientes peroles, todo en estado regular, y además entra en la venta los fulls o balsas de las aguas sucias, y por otra puerta a la parte del S., tasado en venta en 35.000 rs., produce en renta 3.201 rs., por la que ha sido capitalizado en 57.618 reales, por cuya cantidad se saca a subasta...”*.

Les ciutats de Ceuta i Melilla, des de feia anys eren contínuament hostilitzades per grups de berebers de la zona del Rif. Un atac a Ceuta l’agost de 1859 va provocar la intervenció militar espanyola al Marroc. El novembre del mateix any, desembarcava en aquella ciutat un important exèrcit expedicionari espanyol d’uns 45.000 homes recolzat per la marina de guerra. Al mes següent, començava la Primera Guerra d’Àfrica. Va durar quatre mesos. En el “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, del 30 de gener de 1860²² hi ha la relació dels *“pueblos y particulares que han entregado en este Gobierno de provincial, hilas, tropas, vendas y dinero para el ejército de África”*. Mont-roig hi consta amb un paquet d’una arrova²³ i 13 lliures²⁴, per un valor de 554 rals. Era el valor aportat per la majoria de pobles.

A l’Àfrica, ràpidament es van anar succeint les victòries de les tropes espanyoles: Castillejos, Tetuán i Wad-Ras. Joan Prim es faria famós per la seva intervenció en aquesta guerra. El també reusenc Marià Fortuny pintaria l’immens i famós quadre “La batalla de Tetuán” on exalta la figura de Prim. El 26 d’abril de 1860 es firmaria el tractat de pau de Wad-Ras. Els dos lleons actuals de la porta del Congrés de Diputats, a Madrid, es van fer amb uns canons capturats en aquesta batalla. Aquesta guerra va produir una gran onada de patriotisme i eufòria a Espanya. Eren unes victòries que intentaven compensar la continuada pèrdua de les colònies americanes.

Aquell fill del mont-roigenc “americano”, Antonio Ferratges Mesa, explica l’alcalde de Mont-roig Gaietà Romeu Benaprés (1886-1891) que *“aún y antes de concluir sus estudios fue nombrado por aclamación Tesorero General del Comité Directivo que se organizó para el socorro de los enfermos y heridos en la guerra de África...”*. Estava estudiant Dret. Es llicencià el gener de 1863, a la Universitat de Barcelona. En el llibre que recopila els trets biogràfics dels diputats de les Corts Constituents de 1869, s’explica quina era la seva línia política, després de citar el seu gran amor a la llibertat, deia: *“por eso ha figurado, desde muy joven en los comités políticos, afiliado al partido progresista, habiéndose hecho notar en el Comité provincial de Barcelona, del que fue secretario...”*²⁵.

²¹ Vegeu el llibre “Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp” de Ferran Jove Hortonedà, pàg. 363.

²² La informació dels “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” procedeixen de l’Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona.

²³ Una arrova eren 10 quilos. Quatre arroves feien un quintar (40 quilos).

²⁴ Una lliure (o terça) eren 400 grams.

²⁵ Vegeu el text “El marquès de Mont-roig: a la recerca d’una ombra” del llibre “Mont-roig: esberles d’un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 55.

El “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, del 3 de febrer de 1860, publica una informació sobre la contribució d’immobles de l’Ajuntament de Mont-roig. Diu que l’alcalde era Josep Solé Pascual²⁶.

En el “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, del 24 de febrer de 1860, s’hi pot llegir: *“Las grandes pérdidas que durante el año 1839 experimentaron los agricultores en esta provincia, y del estado de miseria que siente alguno de sus distritos a consecuencia de la privación de cosechas por más de ocho años... (A més) el año próximo pasado (1859)... fueron mucho mayores las pérdidas sufridas a causa de la triple calamidad del Oidium, el pedrisco y la sequía...”*. Diu que, del 1839 fins al 1848, com a mínim, hi va haver una greu crisi al camp. A més, venien de guerres i més guerres...

El 24 de febrer, el Ministeri de Governació aprova l’ordre sobre las “Reglas para efectuar la rotulación de calles y numeración de casas”²⁷. A la “Gaceta de Madrid”, del 28 de febrer de 1860, hi trobem: *“S. M. la Reina (Q. D. G.) ha visto con particular agrado las felicitaciones que con motivo de la toma de Tetuán le han dirigido...”*. Un dels Ajuntaments és el de Mont-roig.

El “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, del 7 de març de 1860, publica la “Lista de los contribuyentes que en el repartimiento de la villa de Montroig correspondiente al año 1858 han resultado fallidos o insolventes, con expresión de las cuotas que por contribución territorial se les ha señalado en dicho repartimiento”. Aquella crisi al camp d’anys i anys, va generar penúries importants. En aquesta llista s’hi mencionen 77 persones²⁸. Per poder tenir algun element de comparació reproduïxo els preus dels productes que s’entenen com a bàsics. És el “precio límite de los artículos de suministro” publicats al “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 7 de maig de 1860. *“Artículo 1º. La libra²⁹ de pan, no podrá exceder do 84 céntimos³⁰, y confeccionado con harina de trigo de primera calidad. Art. 2º. La de carne de carnero, no excederá de dos reales... Art. 3º. La arroba de carbón no pasará de tres reales... Art. 4º. La leña tampoco podrá exceder de 1 real...”*.

El 10 de març de 1860, Carles VI, comte de Montemoulin, va publicar un manifest adreçat “A los espanyoles” que començava: *“Veinticinco años de gobierno parlamentario, han debido convencer a la nación, de los pocos resultados beneficiosos que podía dar este sistema de gobierno tan encontrado con nuestras antiguas leyes y costumbres. No es decir por esto que ponga yo el pie en España con la intención de reinar como monarca absoluto...”*³¹. Qüestionava el centralisme administratiu del

²⁶ Hem vist que ja ho era el 1857

²⁷ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona” del 2 de març de 1860

²⁸ Els principals deutors són: Tomasa Dolcet 66 rals, Francesc Nolla 63, Josep Martí 60, N. Mingarra 56, Miquel Pujol Pipí 54, Pere Bargalló Nuet 46, Joan Fortuny Grau 45, Pere Pascual Piñol 45, Francesc Bages 45, Joan Aguiló Ferré 44, Esteva Palau amb 42, Vídua de Pere Jordi 42, Joan Bargalló Maseras 41, Tomàs Pujol 40, Maria Teresa Bernat 38, Pere Donis 33, Joan Bargalló 29, Pau Cugat Dolcet 29, Josep Garriga 29, Antonia Boronat 29, Pere Martí 27, Maria Rosa Borràs 27, Teresa Grifoll 25, Salvador Sedó 25, N. Paguet 24, Francesc Fraga 24, Josep Pujals 23, Jaume Coll i Teresa Jordi 23, Antoni Borràs 22, Maria Cors 21... El total del poble és de 1.560 rals²⁸.

²⁹ Una lliure eren 400 grams

³⁰ Els 2 rals eren 50 cèntims.

³¹ “Segunda parte de la guerra civil: Anales desde 1843 hasta el fallecimiento de Don Alfonso XII” d’Antonio Pirala (Madrid, 1892), Volum 1, pàg. 860

liberalisme i defensava les lleis pròpies dels diversos territoris d'Espanya. Però també parla d'un govern de "*hombres eminentes*" i d'un paper rellevant de l'Església. Tot això per aconseguir "*elevant la España al puesto de grandeza que tuvo en siglos pasados*". Uns i altres sospiraven per les glòries passades de quan a l'imperi espanyol "*nunca se ponía el sol*". Una de freda i una de calenta. Volia donar una certa imatge de modernitat, però no renunciava a tenir el tron i l'Església com a pilars bàsics.

En el "Boletín oficial de la provincia de Tarragona", del 14 de març de 1860, s'hi publica la relació de 31 persones de Bràfim que reclamen indemnitzacions pels perjudicis de la darrera guerra, la Segona Guerra Carlina (1846 a 1849). Més de deu anys després...

Fins aleshores, hi havia un carlisme subjacent en el si de l'aparell administratiu del govern d'Espanya. Ara el carlisme anirà canviant lleugerament, degut a la nova situació política d'una incipient democràcia. Una democràcia d'uns pocs homes que tenen un cert nivell econòmic i social. Un antic carlí comentarà com es feia l'adhesió a la causa per part de persones notables: "*en el precioso oratorio de un señor duque, militar y diplomático en Madrid, prestaban juramento de fidelidad a Carlos VI todas las personas... arrodilladas ante un Crucifijo, puestas las manos sobre los Santos Evangelios, que sostenía un sacerdote revestido con estola y roquete, y a la derecha e izquierda un duque y un marqués con velas encendidas...*"³². En aquest context històric, sorgeix una conxorxa on hi tindran els principals papers Carles VI, Comte de Montemoulin, i Ramon Cabrera. Es creuen cartes en clau entre els que havien de ser el segon nivell i l'operatiu de l'aixecament. També hi ha grans aportacions econòmiques per part de la noblesa espanyola.

El cap militar seria el capità general de les Illes Balears, Jaime Ortega Olleta. Tot estava a punt per desembarcar a València i, des d'allí, amb un tren que ja estava preparat per anar a Madrid. Havia de ser el 19 de març de 1860. Però per alguna precaució d'última hora es va posposar; sembla que, casualment, hi van arribar dos vaixells de guerra i van pensar que millor deixar-ho per més endavant. Finalment, la nit del 24 de març Carles VI i d'altres conxorxats, el seu germà Don Fernando i el general Joaquin Elío, entre d'altres, van embarcar a Marsella amb un vaixell que anava a Oran (Algèria) i feia escala a Palma de Mallorca. Però una gran tempesta va fer canviar els plans del capità del vaixell i van haver de refugiar-se al port de Sète, una mica al sud de Montpeller. Finalment, arribarien a Palma el matí del 29. Va caldre tornar a Maó per embarcar part de la tropa i, finalment, l'1 d'abril van sortir de Palma. Aquest cop, van dirigir-se a Sant Carles de la Ràpita. Eren 5 vaixells de vapor i 2 de vela, on hi anaven 3.600 homes, 50 cavalls i 4 peces d'artilleria; duïen 100.000 cartutxos, 1.000 fusells de recanvi i 60.000 duros. Finalment, Ramon Cabrera no s'hi va afegir. No veia clara l'operació i va aprofitar el naixement d'un fill com excusa.

Van arribar la matinada del dia 2 d'abril a Sant Carles de la Ràpita i a l'Ampolla. El primer que va fer Carles VI fou oír missa i enviar un telegrama als altres conxorxats que deia "*Dolores va de parto*". A continuació, es van tallar les comunicacions telegràfiques. Calia aïllar aquell entorn. Malgrat tot, l'alcalde de Sant Carles de la Ràpita va poder enviar un home per avisar Tortosa. El capità general de Catalunya,

³² "Segunda parte de la guerra civil: Anales desde 1843 hasta el fallecimiento de Don Alfonso XII" d'Antonio Pirala, Volum 1, pàg. 863.

Domingo Dulce Garay, va enviar tropes cap a l'Ebre i, des de Madrid, el general José Gutiérrez de la Concha³³, que acabava de tornar de Cuba, es va dirigir a València.

Les tropes rebels es van reagrupar a Amposta i, el dia 3, van sortir cap a Tortosa. Carles VI i altres notables carlins seguien les tropes amb una tartana. Es van aturar a la Creu del Coll (Freginals) per descansar. Llavors, Ortega va intentar arengar a les tropes al crit de “¡Viva Carlos VI!”, un altre oficial va respondre amb “¡Viva la reina y viva la libertad!”. Al conèixer el motiu real de l'operació, la majoria de les tropes es van insubordinar. Tot se'n va anar en orris. “*El Alcalde de Tortosa en despacho telegráfico... a las tres y cinco minutos de esta tarde, me dice lo siguiente: En este momento se ha presentado un Comandante de Carabineros manifestando la sumisión de las tropas que capitaneaba el General Ortega. Las ha traído engañadas y cuando, por las disposiciones adoptadas por dicho General, han conocido el engaño, se le han sublevado haciéndole fuego. Por de pronto se ha salvado a uña de caballo, y parte de las mismas tropas que capitaneaba le están persiguiendo...*”³⁴. Es curiosa aquesta expressió “a uña de caballo”.

Tret d'algun aixecament aïllat per Espanya, no es va produir el suport general que li havien promès al general Ortega. La insurrecció tan sols va durar dos dies. Aquella tartana amb Carles VI va haver de marxar dissimuladament. El general Ortega fugí a Calanda (Terol), on seria apressat per la guàrdia civil i conduït a Tortosa. “*Al ser preso Ortega preguntó si había estallado en Madrid una rebelión y abdicado la reina, y al oír la negativa exclamó: ¡Me han vendido!*”. A aquest intent d'insurrecció se'l coneix com la “ortegada”. El 17 d'abril un consell de guerra el condemna a mort i l'afusellen a l'endemà. Abans li dirà al seu ajudant: “*Muero por no hablar, y exijo de ti, si me sobrevives, que nunca digas de nadie si estaba o no comprometido, diciendo siempre que no lo sabes*”³⁵. Carles VI, el dit comte de Montemolín, i d'altres s'havien refugiat a casa de Cristòfol Raga dit “Gandaia” d'Ulldecona. Hi van estar amagats 18 dies. El dia 21, una delació va portar a aquella casa la guàrdia civil. Amb una altra tartana els van conduir a Tortosa. Com que es creia que també hi havia Ramon Cabrera en aquella expedició, tropes governamentals van estar buscant-lo per les demarcacions de Tarragona i Castelló.

La presó dels cosins de la reina Isabel II era un possible conflicte internacional i es va resoldre d'amnistiar-los i obligar Carlos VI a la renúncia dels seus drets al tron d'Espanya. Van ser deportats a França. Els van embarcar als Alfares cap a Barcelona i Portvendres (el primer port important de Catalunya Nord), al Rosselló. El 15 de maig, Carles VI estava a Londres visitant a Cabrera i el seu germà Don Juan. L'1 de maig de 1860 el govern va declarar una amnistia general. Era millor tapar aquell intent i mirar cap un altre costat, enlloc d'esbrinar qui més estava en aquesta revolta.

Don Juan de Borbó, germà de Carles VI, davant la renúncia d'aquest al tron d'Espanya va enviar una carta a les Corts el 2 de juny on expressava que es veia obligat a reclamar ell els drets successoris. Fou una imprudència. En fer-ho, d'alguna manera acceptava la autoritat de Les Corts, cosa que va molestar als carlins radicals. Aleshores, Carles VI, el

³³ Germà de Manuel Gutiérrez de la Concha, que havia estat capità general de Catalunya.

³⁴ “Boletín oficial de la provincia de Tarragona”, del 3 de març de 1860.

³⁵ “Segunda parte de la guerra civil: Anales desde 1843 hasta el fallecimiento de Don Alfonso XII” d'Antonio Pirala, Volum 1, pàg. 881.

15 de juny de 1860, des de Colònia (Alemanya), es va retractar de la renúncia feta, sota coaccions, a la presó de Tortosa. Un embolic.

A l'informe de la Guàrdia Civil del mes d'abril de 1860 hi trobem una sèrie d'actuacions relacionades amb aquest afer de la "ortegada": "*Día 4. La fuerza del puesto de Amposta capturó a los paisanos Juan Torta (a) Cogamanta y Juan Savés, por sospechas de ser conductores de pliegos a los carlistas del ex-general Ortega. Día 5. La fuerza del puesto de Ulldecona capturó al paisano Abdón Altabella, vecino del mismo, por ocultar a los sublevados... Día 21. La fuerza... cooperó a la captura de los Príncipes Montemolín y su hermano D. Fernando y un ayuda de Cámara...*"³⁶. En aquests darrers mesos hi trobem prou detencions "*por usar armas prohibidas*" o "*por usar escopeta sin licencia*"; i requisen moltes escopetes sense llicència. Quedaven molts carlins pels pobles i era perillós que tinguessin armes de foc. També detenen bastants desertors de l'exèrcit. Deuria ser que havien fugit per no haver d'anar a la Guerra d'Àfrica. He trobat alguns casos de detencions per "*juegos prohibidos en un café*". Finalment, tan sols constatar que ja hi havia casernes a l'Hospitalet de l'Infant i Cambrils.

Amb data del 13 de maig de 1860, el tinent d'alcalde Marià Cabré Aleu de l'Ajuntament de Mont-roig fa anunciar: "*el arriendo de las partes de frutos de la Pobra den Taudell para con su producto cubrir parte de las atenciones consignadas en el presupuesto municipal del corriente año. La primera subasta tendrá lugar el domingo próximo 20 del actual, de once a doce horas de su mañana, en el sitio frente la Casa consistorial...*"³⁷.

³⁶ "Boletín oficial de la provincia de Tarragona" del 7 de maig de 1860.

³⁷ "Boletín oficial de la provincia de Tarragona" del 14 de maig de 1860.